

УДК 351.84

В.В. Даценко, канд. екон. наук

В.Є. Тараненко, канд. екон. наук

Дніпропетровська державна фінансова академія, м. Дніпропетровськ, Україна

СИСТЕМА НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА В УКРАЇНІ

В.В. Даценко, канд. екон. наук

В.Е. Тараненко, канд. екон. наук

Днепропетровская государственная финансовая академия, г. Днепропетровск, Украина

СИСТЕМА НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ И РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА В УКРАИНЕ

V.V. Datsenko, Candidate of Economic Sciences

V.Ye. Taranenko, Candidate of Economic Sciences

Dnipropetrovsk State Finance Academy, Dnipropetrovsk, Ukraine

THE SYSTEM OF NON-STATE PENSION FUND SCHEME AND DEVELOPMENT OF FINANCIAL INTERMEDIATION IN UKRAINE

Досліджено питання реалізації недержавного пенсійного забезпечення в Україні через застосування фінансового посередництва.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди, пенсійні активи.

Исследованы вопросы реализации негосударственного пенсионного обеспечения в Украине через использование финансового посредничества.

Ключевые слова: негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственные пенсионные фонды, пенсионные активы.

The question of realization of the non-state pension system is investigational in Ukraine from application of financial mediation were investigated.

Key words: non-state pension system, non-state pension fund, pension assets.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки проблема модернізації та трансформації наявних пенсійних систем є однією з головних на порядку денному більшості країн світу, у тому числі й України. Одним із основних шляхів реформування пенсійного страхування є створення належних умов для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, як складової системи фінансового посередництва в державі. Зазначене й обумовлює актуальність дослідження основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів – центральних органів цієї системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії та методів функціонування недержавного пенсійного забезпечення здійснено багатьма вітчизняними вченими, серед яких: Є. Григоренко, В. Ємець, Г. Залко, М. Карлін, Н. Ковальова, Ю. Конопліна, Н. Коробенко, Д. Котляр, Г. Кравчук, Л. Кривенко, Д. Леонов, Е. Лібанова, І. Новікова, М. Свердел, Р. Сіржук, Ю. Смоляр, А. Федоренко, В. Яценко, а також зарубіжними: М. Амманн, М. Баздаріч, В. Бончік, Е. Бронштейн, Ф. Буус, П. Гусева, Е. Девіс та ін. Ґрунтовні наукові результати, які дозволили досягти чіткого осмислення науково-методологічних засад управління фінансовими ресурсами організацій, закладено у працях провідних дослідників світової і вітчизняної науки: Л. Буряка, О. Василика, Т. Геніберга, Л. Гитмана, А. Єпіфанова, А. Загороднього, М. Міллера, В. Опаріна, А. Поддерьогіна та ін.

Однак при цьому недостатньо уваги приділяється дослідженню впливу системи недержавного пенсійного забезпечення на розвиток фінансового посередництва в державі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні з подальшим визначенням напрямів їх розвитку та посилення ролі у пенсійному забезпеченні громадян.

Виклад основного матеріалу. Система недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) становить третій рівень системи пенсійного забезпечення в Україні. Її розбу-

дова здійснюється, починаючи з 2004 року, після набрання чинності Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” [7]. Основу такої системи складають недержавні пенсійні фонди.

Функціонування недержавного пенсійного фонду включає такі важливі види діяльності, як: визначення і впровадження політики недержавного пенсійного фонду і контроль за її дотриманням; адміністративне управління пенсійним фондом; інвестування пенсійних активів; забезпечення надійного зберігання пенсійних активів (рис. 1).

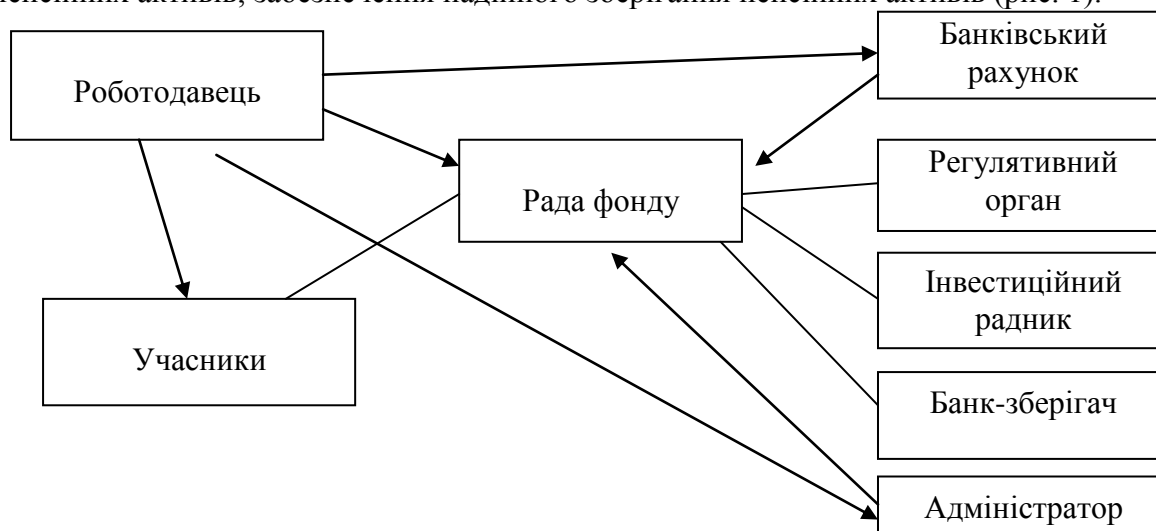

Рис. 1. Схема функціонування недержавного пенсійного фонду

Рада фонду визначає політику недержавного пенсійного фонду, ухвалює всі угоди, що укладаються фондом, а також відповідає за контроль усієї поточної діяльності фонду. Склад Ради фонду різниться залежно від типу фонду; крім того, склад Ради фонду є відмінним від того, яким він є на початку роботи фонду і по закінченню першого року діяльності фонду.

Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно. Станом на 31.03.12 у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 97 недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) та 40 адміністраторів НПФ. Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведені в табл.

Таблиця

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів за 2009 – І кв. 2012 рр.

Недержавні пенсійні фонди	2009	2010	2011	1 кв. 2012	Темпи приросту, %	
					2011/2010	І кв. 2011/2012
Загальна кількість пенсійних контрактів (тис. шт)	62,5	69,7	75,0	74,6	7,6	-0,5
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	497,1	569,2	594,6	586,6	4,5	-1,3
Загальні активи НПФ (млн грн)	857,9	1144,3	1386,9	1467,2	21,2	5,8
Пенсійні внески (млн грн), у т.ч.	754,6	925,4	1102,0	1151,3	19,1	4,5
- від фізичних осіб	31,8	40,7	50,6	53,0	24,3	4,7
- від юридичних осіб	722,7	884,6	1051,2	1098,1	18,8	4,5
- від фізичних осіб-підприємців	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
Пенсійні виплати (млн грн)	90,1	158,2	208,9	219,5	32,0	5,1
Кількість осіб, що отримали/ отримують пенсійні виплати (тис. осіб)	28,1	47,8	63,1	65,3	32,0	3,5
Сума інвестиційного доходу (млн грн)	236,7	433,0	559,9	513,0	29,3	-8,4
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн грн)	47,1	64,6	86,6	91,1	34,1	5,2

Станом на 31.03.12 адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 74 572 пенсійних контрактів з 61 231 вкладниками, з яких 2 385 вкладників, або 3,9 %, – юридичні особи та фізичні особи – підприємці, що сплачують пенсійні внески за учасників, на яких припадає 1 098,3 млн грн пенсійних внесків (95,4 % від загального обсягу пенсійних внесків за системою НПЗ), а 58 846 вкладників, або 96,1 %, – фізичні особи, на яких припадає 4,6 % загального обсягу пенсійних внесків.

При цьому, порівняно з кінцем 2011 року, кількість контрактів з юридичними особами зменшилася на 6,1 %, а з фізичними особами зросла на 0,7 % (рис. 2).

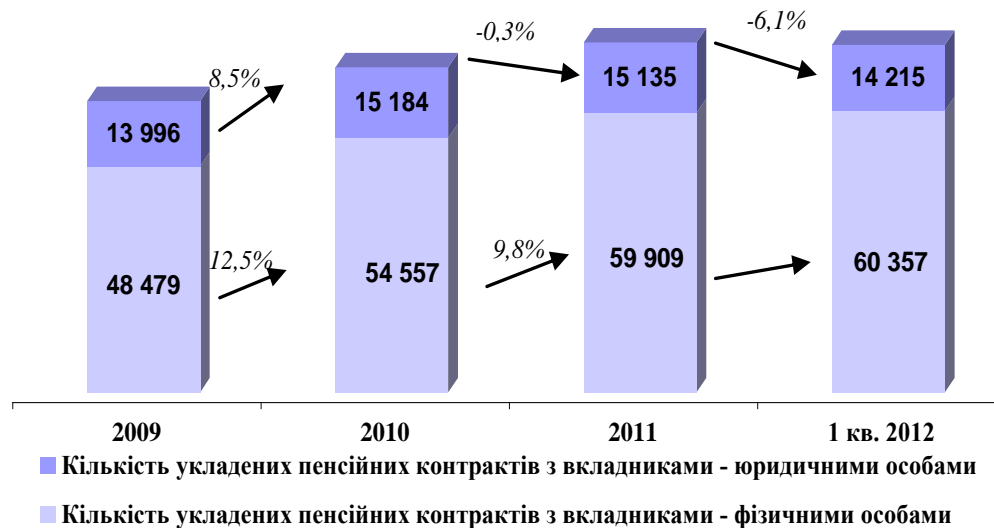

Рис. 2. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів за 2009-2011 рр. та I квартал 2012 року

На кінець I кварталу 2012 року кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів становила 586,6 тис. осіб, протягом року вона зменшилася на 8 тис. осіб, або на 1,3 % (рис. 3).

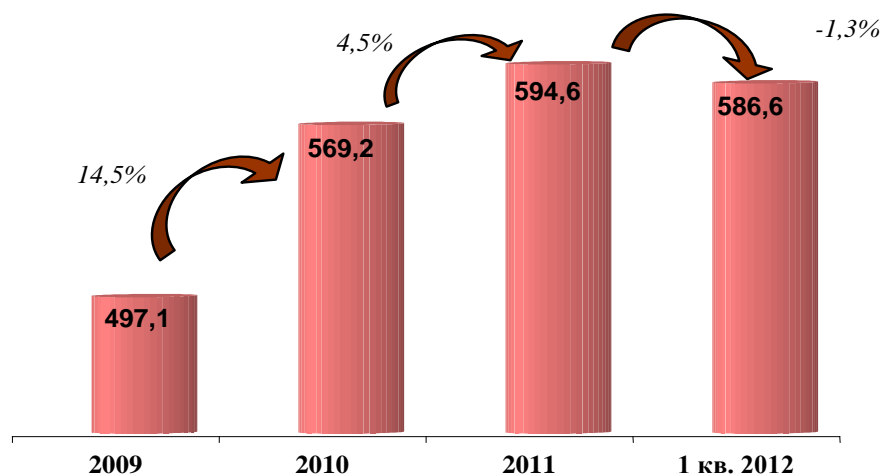

Рис. 3. Динаміка кількості учасників НПФ за 2009-2011 рр. та I квартал 2012 року (тис. осіб)

Станом на 31.03.12 серед учасників НПФ більшість становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 64,4 %. При цьому частка учасників НПФ віком від 50 до 60 років станом на 31.03.12 становила 23,5 %. Частки учасників НПФ вікових груп старше 60 років та до 25 років станом на кінець I кварталу 2012 року становили, відповідно, 6,5 % та 5,6 % (рис. 4).

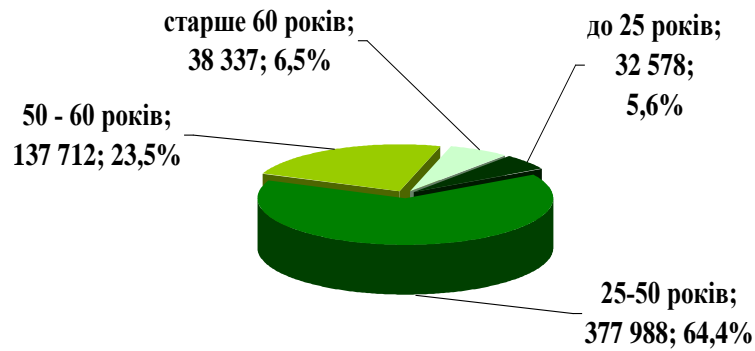

Рис. 4. Розподіл учасників НПЗ за віковими групами станом на 31.03.12 (осіб)

На рис. 5 відображено кількість учасників НПФ (у розрізі вікових груп та за статевою ознакою).

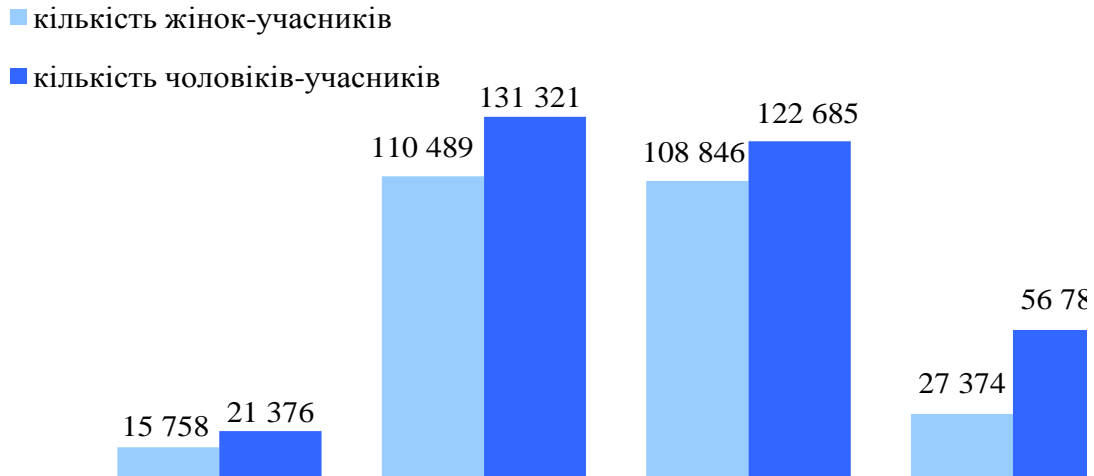
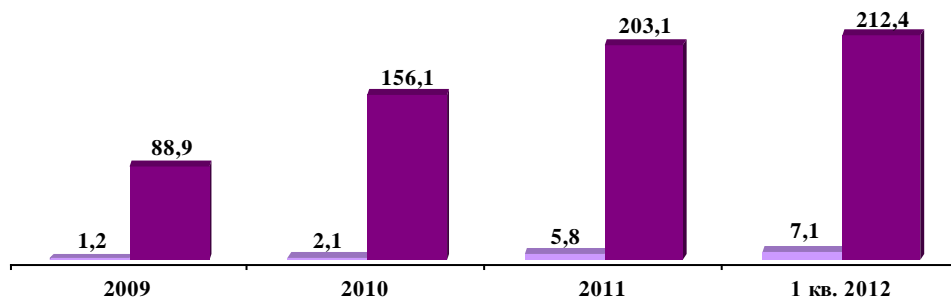

Рис. 5. Кількість учасників за віковими групами станом на 31.03.12 (осіб)

Як видно з рис. 5, серед учасників НПФ у розрізі всіх вікових груп більшість становлять чоловіки.

Пенсійні виплати станом на 31.03.12 становили 219,5 млн грн, збільшившись за I квартал 2012 року на 5,1 % (рис. 6).

■ Пенсійні виплати на визначений строк, млн. грн. ■ Одноразові пенсійні виплати, млн. грн.

Рис. 6. Пенсійні виплати за 2009-2011 рр. та I квартал 2012 року

Сукупно недержавними пенсійними фондами протягом I кварталу 2012 року було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 65,3 тис. учасникам,

тобто 11,1 % учасників від їхньої загальної кількості отримали пенсійні виплати. Це зумовлено невеликою часткою учасників вікової групи старше 60 років.

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески.

Аналізуючи динаміку сплачених пенсійних внесків, слід зазначити, що надходження пенсійних внесків за I квартал 2012 року збільшилися на 4,5 % і на 31.03.12 становили 1 151,3 млн грн (рис. 7).

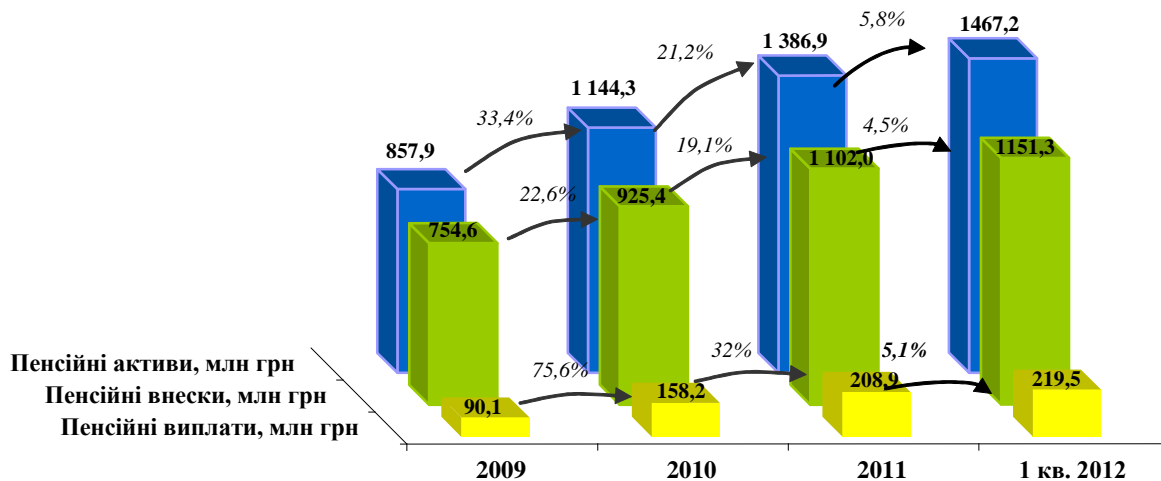

Рис. 7. Динаміка основних показників системи НПЗ за 2009-2011 рр. та I квартал 2012 року

Загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, станом на 31.03.12 становить 1 467,2 млн грн. Всього за I квартал 2012 року активи НПФ зросли на 5,8 % (на 80,3 млн грн) (рис. 7).

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику. Тому особливого значення набуває вибір інвестиційних інструментів, використовуючи які НПФ зможуть забезпечити захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому отримувати визначений приріст капіталу.

За результатами I кварталу 2012 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів стали депозити в банках (28,2 % інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (25,4 %), акції українських емітентів (17,7 %), цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (15,3 %) (рис. 8).

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установах.

Загальна вартість доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів, станом на 31.03.12 становила 513 млн грн, або 44,6 % від суми залучених внесків, зменшившись протягом I кварталу 2012 року на 46,9 млн грн, або на 8,4 %.

Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, станом на 31.03.12 зросли на 5,2 % порівняно з кінцем 2011 року і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 91,1 млн грн, або 6,2 % від загальної суми активів НПФ (рис. 9).

Основна частина витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, припадає на оплату послуг з управління активами недержавних пенсійних фондів – 68,6 % від загальної суми витрат. Витрати на оплату послуг з адміністрування пенсійного фонду становили 22,8 % від загальної суми витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

активів. Оплата послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду, – 5,1 % від загальної суми витрат.

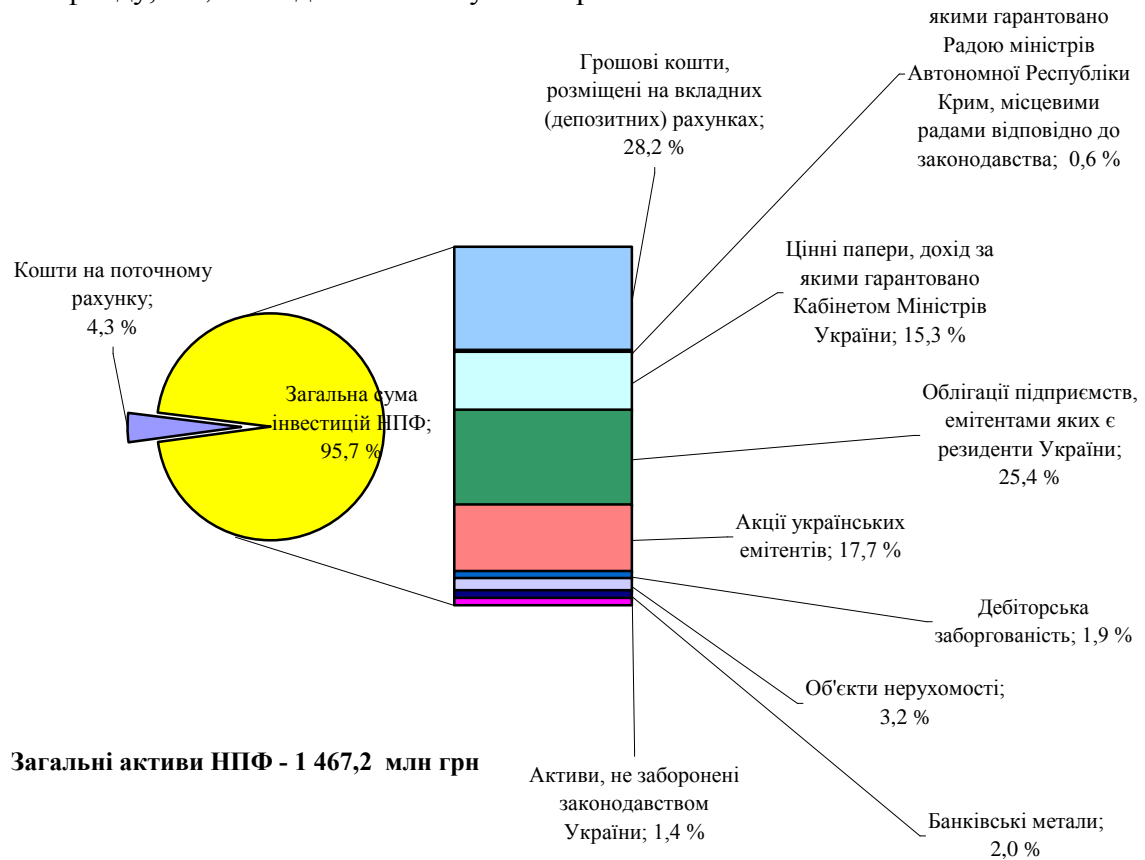

Рис. 8. Структура інвестованих пенсійних активів станом на 31.03.12

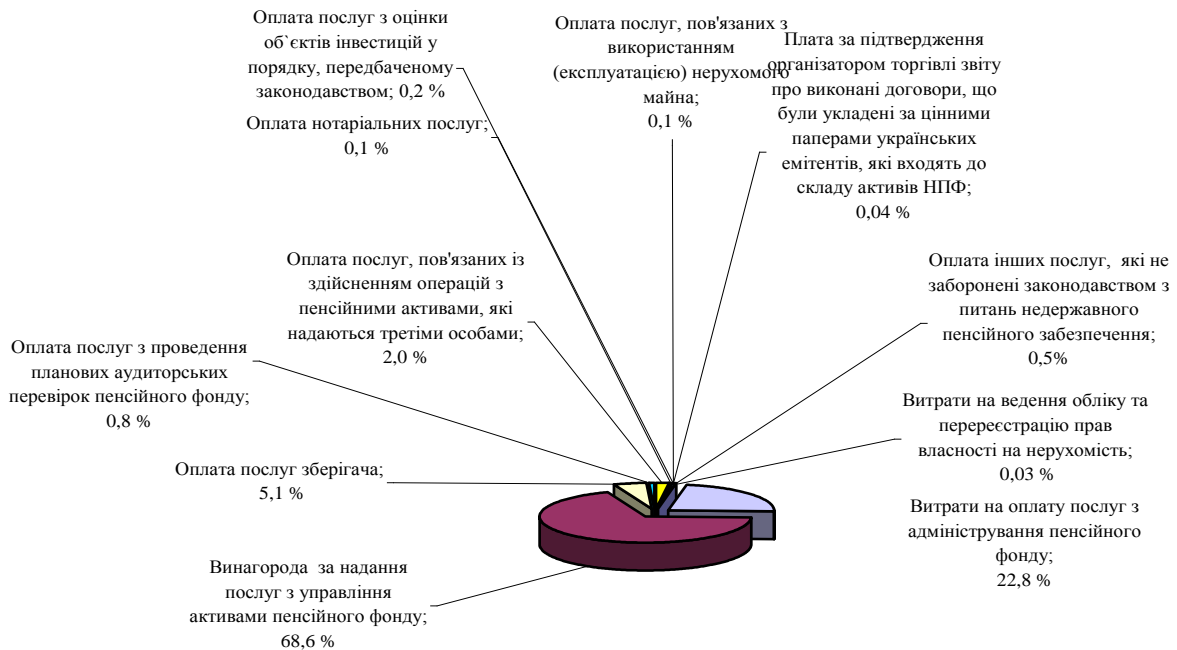

Рис. 9. Структура витрат, відшкодованих за рахунок активів НПФ, станом на 31.03.12

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновки, що недержавні пенсійні фонди необхідно розглядати як фінансові установи, які формують довгострокові фінансові ресурси за рахунок пенсійних внесків суб'єктів господарювання і домогосподарств, трансформують їх в інвестиційний капітал з метою забезпечення прийняттого рівня майбутніх пенсійних виплат і самостійно несуть відповідальність за результати своєї діяльності. До особливостей розвитку НПФ в Україні віднесено ключову роль кількісної складової приросту пенсійних активів (формування за рахунок пенсійних внесків).

Слабкість якісної складової приросту активів (формування за рахунок інвестиційного прибутку) пояснюється банкоцентричністю інвестиційних стратегій.

На основі дослідження величини і характеру ризиків різних моделей пенсійної системи країни необхідно зазначити, що саме трирівнева пенсійна система дозволяє розподілити між її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до яких найбільш чутливим є солідарний рівень пенсійної системи) та із коливаннями в економіці і на ринку капіталу (що найбільшим чином впливає на накопичувальні рівні пенсійної системи). Такий розподіл ризиків надає пенсійній системі більшої фінансової збалансованості та стійкості, що застраховує працівників від різкого зниження рівня доходів після виходу на пенсію. Для інтенсифікації розвитку накопичувальної складової пенсійної системи потрібно обґрунтувати передумови поширення діяльності НПФ, дотримання яких дозволить створити цивілізований ринок послуг НПФ, органічно інтегрований у пенсійну систему України та у фінансову систему держави в цілому, а також використовувати грошові ресурси НПФ не тільки в інтересах учасників НПФ, але і в інтересах розвитку економіки країни.

Список використаних джерел

1. *Антонюк П. П.* Класифікація небанківських фінансово-кредитних установ у системі взаємодоповнюючого соціального захисту / П. П. Антонюк, І. М. Михайловська // Наукові записки. Серія «Економіка» / Нац. ун-т «Острозька академія». – 2008. – Вип. 10, ч. 3. – С. 13-21.
2. *Богославець С. В.* Недержавне пенсійне забезпечення як один із напрямів реалізації соціальної функції держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. В. Богославець ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2009. – 19 с.
3. *Богущая О. А.* Подходы к определению и классификации финансового посредничества [Электронный ресурс] / О. А. Богущая. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/Vdie/2009_1/files/8.pdf.
4. *Гузик Т.* Пенсійна реформа сьогодні: від А до Я / Т. Гузик // Вісник Пенсійного фонду України. – К., 2010. – № 5.
5. *Джусов О. А.* Фондовий ринок України: сучасний стан, проблеми розвитку та перспективи [Електронний ресурс] / О. А. Джусов, А. С. Коротун. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_32/Zmist/8PDF.pdf.
6. *Дубіна М. В.* Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні [Електронний ресурс] / М. В. Дубіна. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Vcndtu/Ekon/2009_39/25.htm.
7. *Законодавчі акти України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua>.
8. *Каракулова І. С.* Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України : автореф. дис. ... канд. екон. наук / І. С. Каракулова ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 22 с.
9. *Конарівська О. Б.* Аспекти вдосконалення класифікації небанківських фінансових посередників [Електронний ресурс] / О. Б. Конарівська. – Режим доступу : <http://www.nuwm.rv.ua/metods/asp/vd/v39ek17.doc>.
10. *Лазебна М. В.* Організаційно-економічний механізм державного регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів : автореф. дис. ... канд. екон. наук / М. В. Лазебна ; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки та з питань європ. інтегр. України. – К., 2004. – 18 с.
11. *Лазебна М.* Пенсійна реформа: зацікавлені всі / М. Лазебна // Вісник Пенсійного фонду України. – 2010. – № 1. – С. 19-21.
12. *Статистичні дані* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.